

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

מערכי שיעור ענף הזית

נושא: כרמי הזיתים ובית הבד (חקלאות)

שיעור זה יוקדש לענף הזית וחקלאות הזיתים לאורך ההיסטוריה, כולל זני זיתים

מטרות השיעור:

1. הבנת חשיבות גידול זיתים כחלק מהחקלאות המקומית המסורתית
2. הכרת מקורותיו החקלאיים של הזית

רצף:

1. חומר רקע - חקלאות הזיתים בארץ - מסורת וקידמה
2. זני זיתים
3. חקלאות הזיתים - שאלון קהוט ללימוד על ההסטוריה ועל המצב כיום
4. ענף הזית ותפקידו לשמר את המלאכה המקומית והתקן החדש
5. הכנת כרזות בנושא עץ הזית ושמן זית מקומי

עזרים:

- ✓ 4 פאזלים גדולים להרכבה של תמונת עץ זית עם פירות (לחלוקה לקבוצות)
- ✓ תמונות זני זיתים שונים (לפחות 3 תמונות של זנים שונים)
- ✓ תמונה של כרם זיתים בחקלאות בעל
- ✓ תמונה של כרם זיתים בחקלאות שלחין
- ✓ מקרן ומסך (עבור שאלון הקהוט)
- ✓ שם משתמש וסיסמא לקהוט
- ✓ פוסטר גדול של תו האיכות (הפרטים בו צריכים להיות ברורים מאוד)
- ✓ גליונות בריסטול כמספר הקבוצות שרוצים ליצור בכיתה
- ✓ מספריים כמספר הקבוצות שרוצים ליצור בקבוצה
- ✓ חבילות גירים צבעוניים
- ✓ גליונות עיתונים ומגזינים מהם ניתן לגזור
- ✓ בקבוקי דבק כמספר הקבוצות שרוצים ליצור בכיתה

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

מהלך השיעור:

המורה תחלק את הילדים לקבוצות, כל קבוצה תקבל פאזל להרכבה שבסופו מתגלה תמונת עץ זית.

? שאלה: האם אתם מזהים מהו העץ שרואים בתמונה? (עץ זית)

? שאלה: האם אתם יודעים היכן מוזכר עץ הזית במקורות? (למשל סיפור נוח והיונה עם ענף הזית - "ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה-זית טרף בפיה" (בראשית ח,יא), כיבוש הארץ ע"י בני ישראל: "והיה כי-יביאך ה' אלהיך אל הארץ... לתת לך... כרמים וזיתים אשר לא-נטעת" (דברים ו, י-יא)

!היגד: הזית הוא גם אחד משבעת המינים...

המורה תנחה את התלמידים להתבונן היטב בתמונה.

? שאלה: מה מיוחד בעץ שאתם רואים בתמונה? האם הוא נראה דומה או שונה לעצים אחרים שאתם מכירים?

דיון: על הדמיון והשוני בעיניהם של הילדים

!היגד: המורה תספר לילדים על יחודיות עץ הזית:

חשוב לשלב מושגים (מחומר הרקע) אודות הגיל המתקדם אליו הוא מגיע, ועל כך שיש בארץ זיתים עתיקים רבים. ניתן לספר לילדים על גזעו החלול, ולשלב את האגדה הבאה: (לשים לב לשינויים התרבותיים שכדאי להתאים בהתאם לקבוצת הילדים)

מדוע חלול גזעו של עץ הזית?!

מומלץ לספר את האגדה בעל פה ולא להקריא מהדף. אגדה זו, כמו כל אגדה, משמשת בסיס לתוספות ושינויים כיד הדמיון הטובה עליכם.

היה זה לפני יותר מאלפיים שנה. בוקר אחד זעה האדמה, החיות הסתובבו בחוסר שקט, והעצים נעו ממקומם. בת קול הוליקה את הבשורה הנוראה: **"בית המקדש המפואר בירושלים נחרב בגלל שנאתם של בני האדם זה לזה!"** (ניתן לשנות את הסיבה בהתאם לקבוצה השומעת - מות המלך שלמה, מות הנביא מוחמד וכו'...)

כל החיות והצמחים, מן הקטן ועד לגדול, התאבלו לשמע הבשורה הנוראה...

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

הג'ירפה האריכה את צווארה בכדי להיות קרובה יותר לאלוקים, הנחש התגולל בעפר הארץ בכדי להביע את אבלו, הרכינה הרקפת ראשה, החרוב שפרותיו היו בצורת פה מחייך, התעגלו כלפי מטה כפה עצוב, ואף הזכירו את החרבות שהביאו לחורבן בית המקדש, הצפצפה שהייתה בעלת עלים ירוקים, צבעה אותם בלבן כסוף, כאילו הלבנה מצער, והשקדייה השירה את כל עליה ונשארה עם ענפים עירומים במשך כל החורף.

רק הזית שהיה מלך העצים המשיך לבלב כרגיל, נתן את פרוי והמשיך לצמוח כאילו כלום לא קרה. החלו להתלחש ביניהם עצי החורש, כיצד יתכן שדווקא הוא, מלך העצים לא מתאבל על **חורבן בית המקדש?!?**

לבסוף אזר האורן אומץ, התקרב אט אט לעבר הזית ושאלו: "האם לא שמעת את הבשורה הנוראה כי **בית המקדש נחרב?**"

"שמעתי" ענה הזית.

"אז כיצד יתכן שאתה, **שמהשמן של זיתך הדליקו את המנורה בבית המקדש/ מלך העצים**, איך זה יכול להיות שדווקא אתה לא מתאבל?"

שתק הזית דקה, שתק הזית דקתיים, ואז פתח ואמר: "אתם כולכם הבעתם את האבל שלכם כלפי חוץ, כך שכולם יוכלו לראות. אבל אני השארתי את העצב שלי בתוך תוכי, ואת ליבי שלי אכלתי מרוב צער."

ועד היום ניתן לראות שהזיתים הזקנים באמת עודם מתאבלים על חורבן בית המקדש, והגזע שלהם חלול.

בתום הסיפור מתבוננים שוב על תמונת הפאזל ומתמקדים בפירותיו

? **שאלה:** האם כל הזיתים, שצומחים מעצי הזית בכל המקומות הם זהים?

היגד: בפרי התפוח אנו מכירים תפוחי עץ שונים - תפוח אדום שנקרא למשל פינק ליידי, תפוח ירוק שנקרא גרנד סמיט, תפוח זהוב שנקרא גולדן סמית ועוד ועוד.

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

גם פירות הזיתים נחלקים למינים רבים,

? **שאלה:** אולי תוכלו לנחש כמה? (למעלה מ - 2,000 זנים בעולם)

? **שאלה:** האם אתם מכירים שמות שונים של זני זיתים? (מציגים מספר דוגמאות לזנים שונים, מומלץ ללוות כל זן בתמונה מתאימה, ולהציגן זו לצד זו, כדי שניתן יהיה לחזות בהבדלים בין הזנים)

למשל:

סורי - נקרא כך על שם אזור צור (צורי) בלבנון, אך נחשב זית ארץ ישראל. מכיל שמן רב, טעמו מריר, חריף וארומטי. משמש גם לכבישה וגם לשמן. מתאים מאוד לחקלאות בעל, כיוון שהוא עמיד בתנאי יובש וקרקע שטחית.

נבאלי- מוצאו בארץ ישראל ומקור שמו בעיר שכם (נבלוס). הזית הנבאלי דומה לסורי במידה רבה, אך תכולת השמן בו מעט נמוכה יותר וכך גם מידת הפוריות שלו. השמן המתקבל עדין יותר בטעמו מן הסורי, אך הוא עדיין בעל מאפיינים של חריפות, מרירות וארומה לא מבוטלת.

ברנע - ניתן לספר את סיפורו של הזן:

זן "ברנע" הוא סיפור מיוחד של ציונות והתחדשות כרמי הזיתים במדינת ישראל,

אי שם בסיני, לפני כמעט מאה שנה, האנגלים ששלטו אז באזור, מחליטים לנטוע כרם זיתים באזור שנקרא קדש ברנע.

במלחמת ששת הימים מגיע אל המקום פרופסור שמעון לביא ממכון וולקני, ה"גורו" של מגדלי הזיתים, הוא לוקח דגימות מן העצים הללו וחוזר לארץ. במשך כעשרים שנים הוא מפתח זן חדש של עץ זיתים – הזן נקרא "ברנע" על שם המקום בו מצא את העצים המקוריים. התוצר: עץ זקוף וחזק, מניב פרי רב ושמנו איכותי ביותר.

פרופסור שמעון לביא מציע לקיבוץ בית ניר (בחבל לכיש, באזור השפלה) לשתול כרם מסחרית של זיתים, הכרם הופכת להצלחה מסחררת וקיבוצים ומושבים רבים שותלים כרמי זיתים ומתחילים להשתמש בשיטות מודרניות לעיבוד הקרקע ולמסיק וכן להפקת השמן בבתי בד.

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

גידול עצי הזית בארץ הופך מגידול מסורתי ברובו לגידול מודרני וישראל הופכת למעצמת גידול כרמי זית, ההתיישבות היהודית מחזירה עטרה ליושנה ומפיקה שמן זית משובח.

כיום זן הברנע תופס כ- 60% מכלל כרמי הזיתים המעובדים בישראל, ישראל מייצאת את הזן גם לאוסטרליה, צ'ילה, ארגנטינה ועוד.

פרופסור לביא פיתח זנים נוספים של זיתים, ונחשב בעיני רבים בענף כ"גורו" של חקלאות כרמי הזית. נפטר בשנת 2016 כשהוא מותיר אחריו מורשת חקלאית ענפה.

? שאלה: היכן גדלים עצי הזית?

היגד: ניתן למצוא עצי זית שגדלים בכל מיני מקומות, אבל בחקלאות עצי הזית גדלים בכרמים.

? שאלה: מישהו מזהה את המילה כרם? אולי היא מוכרת לנו מפרי או גידול נוסף? (גפנים)

המורה מציגה תמונות כרם בעל - עם עצי זית גדולים השתולים במרחק זה מזה, ולידו תמונת כרם שלחין - עם עצי זית קטנים וצפופים יותר.

? שאלה: האם אתם מזהים הבדלים בין התמונות? (שורות ישרות מול "בלאגן", גודל העצים, מרחק העצים זה מזה ועוד...)

היגד: בחקלאות המסורתית... - גידולי בעל כלומר חקלאות המשתמשת במשקעים כמו מי הגשמים, כמות התוצרת קטנה יותר ביחס לחקלאות המודרנית.

בחקלאות המודרנית - חקלאות שלחין: חקלאות המבוססת על השקייה (להוסיף ברקע המקצועי חומר אודות כך)

דיון: יתרונות וחסרונות כל שיטה (למשל, מודרני מאפשר יותר יבול, ללא תלות בגשם, מאפשר למיכון מודרני להכנס לכרם ולסייע במסיק, מסורתי - עצים עמידים יותר, שומרת על המסורת והתרבות, ושומרת יותר על הסביבה - קרקע, מים, מגוון בעלי חיים, צמחים וכו')

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

למידה אינטראקטיבית באמצעות קהוט: (שאלון לקהוט מצורף בסוף מערך השיעור) חקלאות הזיתים אז והיום: (אם לתלמידים יש מכשירי טלפון ניידים, כדאי שישתלבו בעצמם במשחק, אם אין - המורה תכנס רק בשם הכיתה, והילדים ינחשו את התשובות הע"פ)

- שמן הזית היה שחקן מרכזי וחשוב בתרבויות הקדומות של המזרח הקרוב.
- היו נטיעות נרחבות של כרמי זיתים מתורבתים כבר לפני אלפי שנים.
- חשיבות השימוש בזית
- המשבר בגידול הזית בתקופה העותמאנית
- מצב החקלאות כיום, כולל כמה טון שמן מיוצר בארץ

היגד: גם כיום רואים בזית ובשמן הזית ענף חקלאי חשוב, לכן הוקם גוף מיוחד רק עבורם שנקרא "ענף הזית", שעוסק, בין היתר בהפצת מידע והדרכה בתחום, עוסק במחקר ומקדם את התחום בארץ, הוא עוזר בשימור המלאכה המקומית ושם דגש על איכות שמני הזית המיוצרים בארץ.

ענף הזית יצר בשנים האחרונות אף תו מיוחד בעזרתו הוא מסמן שמני זית איכותיים המיוצרים בארץ המורה תציג את תמונת תו האיכות. (אם לא התקיים דיון עם הקבוצה על התו, ניתן לשלבו כאן):

שאלה: מה רואים בתמונה? (טביעת אצבע, טיפה, מספר ועוד...)

דיון: מדוע לדעתכם הסמלים הללו נבחרו? מה הם מסמלים?

שאלה: מהם יתרונות וחסרונות המסיק המודרני מול המסורתי ולהפך?

היגד: לסמל הזה קוראים: "תו איכות של ענף הזית", תוכלו לנסות לחפש בקבוקי שמן זית שעליהם מופיע התו הזה, כשאתם הולכים לקניות עם ההורים.

ניתן להשאיר את הילדים באותן קבוצות בהן היו מלכתחילה, או לחלק אותם באופן שונה.

מחלקים לכל קבוצה גליון בריסטול גדול ומבקשים מכל קבוצה לעצב כרזה שתדגיש את חשיבות חקלאות הזיתים כחקלאות מקומית

שאלות ללמידה באמצעות קהוט:

1. לפי עדויות שנמצאו בשטח, נטיעות נרחבות של כרמי זיתים, והפקת שמן זית מוקדמות היו כבר לפני:

50 שנה

100 שנה

800 שנה

4,500 שנה

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

2. איזה מן הסיפורים הוא נכון? הזית הוזכר לראשונה בתנ"ך ...

בסיפור המבול - כשנوح שולח את היונה מהתיבה והיא חוזרת עם ענף של זית.

בסיפור אדם וחווה - כשהנחש משכנע את חווה לתאום מפרי הזית

בסיפור יהושע והמרגלים - כשהמרגלים מספרים ליהושע שגדלים בארץ הרבה עצי זית

בסיפור דוד וגלית - כשדוד פוגע במצחו של גלית עם גלעין של זית

3. בתקופת המשנה והתלמוד ייצרו כמות גדולה של שמן זית ב:

נגב

ירושלים

חוף הים

גליל

4. לאחר חורבן בית המקדש השני גידולי הזיתים היו נפוצים ב:

שכם

ירושלים

כל הארץ

רמלה

5. מה קרה לחקלאות הזיתים בתקופת השלטון העות'מאני (תורכי) בארץ:

היתה בצורת קשה שגרמה ליבול מעט

ארבה תקף אז אזור ירושלים והשמיד את היבול

השלטון העותמאני הטיל מיסים כבדים והיה קשה להמשיך לקיים חקלאות

כל התשובות נכונות

6. בתקופת המנדט ואחריה הקמת מדינת ישראל התאוששה חקלאות הזיתים בארץ כי:

חזרו לגדל זיתים בכפרים בחקלאות בעל ובמקביל התפתחה חקלאות השלחין של הזיתים

לא היו פגעי טבע יותר וירד גשם רב

שיטות המיסק והפקת השמן התפתחו ונכנסו טכנולוגיות חדשות

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

7. מהי חקלאות בעל?

חקלאות שבה משתמשים במי גשם ומשקעים נוספים

כרם זיתים שרק לבעלים של הקרקע שעליו הוא גדל, מותר לטפל בו
חקלאות שבה משתמשים בהשקיה מרובה בצינור וממטרות

אין דבר כזה

8. מה הבאים הוא זן של זיתים?

גרנד סמית'

פינק ליידי

ברנע

חברוני

9. היום פועלים בישראל _____ בתי בד:

15

37

300

110

10. בחקלאות שלחין ניתן להפיק כמות שמן זית:

גדולה יותר משניתן להפיק בחקלאות הבעל

קטנה יותר משניתן להפיק בחקלאות בעל

אותה הכמות כמו בחקלאות הבעל

בכלל לא מפיקים שמן זית מחקלאות שלחין

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

חומר רקע מקצועי למערך השיעור:

חומר רקע:

1. מקור עץ הזית

"מקורו באגן המזרחי של הים התיכון ועדויות לנוכחותו כאן נמצאות כמעט בכל אתר ארכיאולוגי בארץ ישראל".

2. עדויות ראשונות לעצי זית בהיסטוריה

"הזית הוא מעצי הפרי הקדומים ביותר שקיימות לו עדויות בהסטוריה. הממצא הקדום ביותר המעיד על קיומו של הזית בא"י נמצא בחפירות ליד גשר בנות-יעקב שבצפון, שלושה גלעיני זיתים אשר גילם מתוארך ל-450,000 שנים".

3. בוטניקה

"הזית הוא עץ פרי ממשפחת הפייגמיים. הוא נותן יבול סירוגי, כלומר פרי מרובה בשנה אחת ומועט בשנה שלאחריה. כדי שישגשג ויתן פרי איכותי יש למסוק ולגזום אותו בכל שנה. עץ הזית חי שנים רבות. בארץ ניתן לראות עצי זית עתיקים רבים, אי אפשר לדעת בדיוק את גילם כמו בעצים אחרים כי גזעו של הזית חלול אך אפשר להעריך שהם בני מאות שנים ואף אלפי שנים. באזור דיר חנא (שבגליל התחתון) יש עצי זית שגילם מוערך ב-4000 שנה, בגת שמנים בירושלים וסביב ציפורי העתיקה נמצאים עצי זית שגילם נושק, ככל הנראה, לאלף שנים.

עץ הזית ממשיך להיות פורה מאות רבות של שנים בהשוואה לעצים אחרים, לדוגמא- עץ לימון, שלאחר 40-50 שנה כבר לא נותן פרי איכותי לא באיכות ולא בכמות.

באפריקא ומאי עץ הזית פורח, בסביבות יוני חניטה של הפרחים הלבנים, ותהליך גדילה של הפרי וצבירת השמן נמשך עד אוקטובר. בין אוקטובר לדצמבר מתרחשת ההבשלה. הפרי מבשיל ואט אט משחיר. כשהפרי מגיע לצבע שבין ירוק לשחור בדרך כלל מוסקים אותו לשמן (זמן המסיק והעצירה משתנה מזן לזן), לאחר שעבר הפרי את שיא ההבשלה (אם לא נמסק) הוא מתחיל להירקב נושר מן העץ וחוזר חלילה."

4. ההיסטוריה של גידול חקלאי של זיתים בארץ

"לאורך כל ההיסטוריה, ישנן עדויות רבות על כך ששמן הזית היה שחקן חשוב ומרכזי בתרבויות הקדומות של המזרח הקרוב.

ממצאים המתוארכים ללפני 9000 שנה התגלו בנחל אורן שבמורדות הכרמל. אלו הן עדויות הראשונות לקיומה של תרבות שמן זית בישראל.

נמצאו עדויות כי לפני כ-4,500 שנים, בתקופת הברונזה, כבר היו בארץ נטיעות נרחבות של כרמי זיתים מתורבתים, וכן מתקנים להפקת שמן וכלי חרס למאור ולאחסון שמן.

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

כבר בספר בראשית, בסיפור המבול, מסופר על היונה שהביאה עלה זית. קיימות עדויות רבות בתנ"ך לקיומה של תרבות ענפה של גידולי זיתים חקלאיים בארץ ותרבות של שמן זית.

בספר 'דברי הימים' מתואר כי דוד המלך בחר למנות שני שרים האחראים על תחום גידול הזיתים ושמן הזית: ("ועל הזיתים והשקמים אשר בשפלה בעל חנן הגדרי; ועל אצרות השמן יועש" (דברי הימים א', כ"ז, כ"ח). שלמה המלך קיבל ארזים מלבנון לבניית בית המקדש ושילם עבורם בשמן זית ואדמות של כרמי זיתים בגליל.

כבר בתקופת התנ"ך השמן שהופק נועד גם לצריכה מקומית וגם לייצוא - תעודות מצריות קדומות מעידות על שמן זית שיובא מארץ ישראל, תעודות מהתקופה ההלניסטית והרומית ואף מתקופות מאוחרות יותר מעידות על ייצוא שמן זית לאיטליה. ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו¹, מספר כי "ארץ הגליל היא ארץ רבת שמן" (מלחמות היהודים ב', כ"א)

בתקופת המשנה והתלמוד שגשג ייצור שמן הזית בגליל. קהילות יהודיות שחיו מחוץ לתחומי א"י. ייחסו חשיבות גדולה לצריכת שמן זית כשר והיהודים בארץ ייצאו את השמן שלהן אל אותן הקהילות. יצוא השמן הצריך מערך לוגיסטי וכלכלי לא מבוטל, ומי שעסקו בכך היו בעלי ההון של אותה תקופה. רבי יהודה הנשיא² היה אחד מהם.

אחרי חורבן בית שני ויציאת היהודים לגלות, עובדו מטעי הזיתים על ידי יושביה הלא-יהודים של הארץ תחת שלטונות שונים שהתחלפו. תעודות ומסמכי גביית מיסים מן המאה ה-12 מראים כי גידולי הזיתים היו נפוצים בכל אזור הצפון והגליל, בשומרון. איזור שכם שהיתה מקור חשוב לגידול כרמי זיתים והפקת שמן זית. ב ירושלים (יהודה) בה שוכן הר הזיתים, היתה תעשייה מאד מפותחת של גידול והפקת שמנים. בשפלה, באיזור רמלה, שהיתה עיר מחוז, וככזאת הייתה מרכז ממנו יוצאו שמן זית ותוצריו. ניתן לראות כי ארץ-ישראל, לאורך ההיסטוריה ועד לתקופה העות'מנית, הייתה מרושתת כרמי זיתים לאורכה ולרוחבה.

בסוף המאה ה-16 בתקופת השלטון העות'מאני (תורכי) תקף ארבה את אזור ירושלים והשמיד את היבול. שנה אחר כך בצורת קשה גרמה גם היא ליבול מועט ביותר. מחירי השמן עלו, והשמן היה כה יקר עד שאפילו פנסי מסגד אל-אקצא לא הודלקו. בסוף התקופה העות'מנית, (1917) מצבם הכלכלי של תושבי ישראל בשל מדיניות המיסוי העות'מנית, הבעלות על הקרקע והיעדר של ביטחון הכלכלי היה כה ירוד, עד כי לא יכלו להמשיך לקיים את החקלאות. מספר כרמי הזיתים הלך והצטמצם.

בתקופת המנדט הבריטי ואחריה עם הקמת מדינת ישראל התאושש ענף הזית, הכפריים חזרו לגדל עצי זית בחקלאות בעל ובמקביל התפתחה חקלאות השלחין של הזיתים שופרו הזנים ודרכי הטיפול בכרם והזית חזר לגדולתו.

¹ יוסף בן מתתיהו, ידוע כ- יוספוס פלאביוס, היסטוריון, סופר ומצביא יהודי, חי בין 100-37 לספירה.

² רבי יהודה הנשיא, נשיא הסנהדרין ועורך המשנה. נצר למשפחת הלל הזקן חי בין 135 ל-137 לספירה. תלמידו של רבי שמעון בר יוחאי, ובנו של רבן שמעון בן גמליאל.

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

5. נתונים על גידול עצי זית בישראל

"היום מגדלים בארץ זנים מקומיים (בלאדי), לצד זנים מודרניים שונים. 320 אלף דונם זיתים נטועים בארץ לשמן, 250,000 מהם גידולי בעל (ללא השקייה) ו-70,000 שלחין (עם השקייה). על אף ששטחי חקלאות השלחין מהווים רק כרבע מסך שטחי כרמי השמן, הם מספקים כ-2/3 מסך תפוקת שמן הזית בישראל. כיוון שהתפוקה הממוצעת לדונם גבוהה בהרבה. בחקלאות בעל התפוקה היא של כ-40 ליטר שמן לדונם, ובחקלאות שלחין כ-180 ליטר לדונם.

בנוסף, גדלים בארץ עוד כ-20 אלף דונם זיתי מאכל.

בישראל פועלים 110 בתי בד, 400 יצרנים של שמני זית מהם 40 יצרנים גדולים המפיקים מעל 50 טון שמן בשנה.

14,000-20,000 טון שמן בשנה מיוצרים בישראל, ובין 3000 ל-4000 טון שמן מיובאים לארץ.

ממוצע הצריכה השנתית לנפש כ-2.5 ליטר שמן זית. הייצור וצריכת השמן נמצאים בעליה מתמדת".

*** בעניין מקורות יהודיים, ניתן אולי להסתייע בקטעי קריאה מהאתר:

<http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=3615>

"זני הזיתים הנפוצים כיום בחקלאות בישראל מתחלקים לזנים הגדלים על מי גשם בלבד ללא השקייה, הם נקראים זני בעל, והנפוצים מביניהם הם הזן הסורי והנבאלי, שניהם זנים מקומיים שגודלו פה לאורך ההיסטוריה, ולזני שלחין הגדלים עם השקייה קבועה הנפוצים ביניהם - זן ברנע שהוא פיתוח ישראלי שממנו מפיקים שמן איכותי מאד ואף מייצאים למדינות שונות בעולם. קורטינה, זן איטלקי, עמיד מאד, נותן הרבה פרי באזורים חמים. השמן ארומתי מאד ופעמים רבות משלבים את הקורטינה עם שמנים עדינים יותר ויוצרים בלאנד משובח.

זן נוסף הוא- קורנייקי, זן יווני שהוכנס לארץ בשנים האחרונות עקב יבולים יציבים והאפשרות למסוק אותו ע"י בוצרת."

תשובה ארוכה:

"הזנים המודרניים העיקריים בארץ ובעולם:

זני הבעל הנפוצים בארץ הם הזן הסורי והנבאלי:

סורי - מקור שמו באזור צור שבלבנון, אך הוא נחשב כזית מקומי ארץ ישראלי מובהק. תכולת השמן בו גבוהה ומגיעה עד 35%. טעמו מריר, חריף וארומטי. הזית הסורי משמש גם לכבישה והוא מקובל מאוד בקרב האוכלוסייה המקומית. צמיחתו איטית, בגידול המסורתי הוא סירוגי מאוד (בשנה אחת מניב הרבה ובשנה שלאחריה מניב פחות). הזית הסורי עמיד מאוד בתנאי יובש וקרקע שטחית ולכן הוא מתאים מאוד לחקלאות בעל.

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

נבאלי- מוצאו בארץ ישראל ומקור שמו בעיר שכם (נבלוס). הזית הנבאלי דומה לסורי במידה רבה, אך תכולת השמן בו מעט נמוכה יותר וכך גם מידת הפוריות שלו. השמן המתקבל עדין יותר בטעמו מן הסורי, אך הוא עדיין בעל מאפיינים של חריפות, מרירות וארומה לא מבוטלת.

זני השלחין (עם השקיה) הנפוצים הם:

נבאלי מוחסן- זן מיובא שמשמעות שמו הוא נבאלי משופר. הוא נקרא כך משום שהצימוח שלו מהיר ואינטנסיבי יותר והפרי שלו מעט גדול יותר אך דומה בצורתו לפרי הנבאלי. יחד עם זאת, אין כל קשר גנטי בין הזנים. תכולת השמן שלו נמוכה בהרבה אך הוא מתאים יותר לחקלאות אינטנסיבית ומדרנית. טעם השמן עדין. השמן מצטיין ביציבות טובה.

פיקואל- זן ספרדי המהווה את עיקר הגידול בחבל אנדלוסיה בו נמצא ריכוז הזיתים הגדול בעולם. הפיקואל הוא זן עמיד מאוד לתנאי מזג אוויר קשים. הוא עמיד לקור, לשלג ולרוחות ומהווה פתרון לאזורי גידול בהם תנאי מזג האוויר אינם אופטימליים. אחוז השמן אינו גבוה - עד 15% בתנאים אופטימליים. בשל כמות העצים הגבוהה, הפך השמן לנפוץ ומקובל בעולם והוא נסחר בהיקפים עולמיים גדולים.

קורטינה- זן איטלקי, עמיד ליובש, קור ומזיקים. נותן הרבה פרי באזורים חמים. הקורטינה הוא עץ עקר - כלומר לא מפרה את עצמו אלא זקוק לעצים מזנים אחרים כדי שהאבקנים שלהם יפרו את שלו והוא יוכל לפתח פירות. לקורטינה שמן בעל ארומה דומיננטית מרירות וחריפות גבוהה ופעמים רבות משלבים אותו עם שמנים עדינים יותר. יתרונו הוא שהוא יציב מאד ומכיל כמות גבוהה של נוגדי חימצון.

ארבקינה- גם הוא זן ספרדי מאזור קטלוניה. נכנס לישראל בשנים האחרונות בשל התאמתו למסיק ע"י בוצרת. זן עמיד באופן יחסי הן למזג אוויר והן למזיקים והוא בעל פוריות גבוהה באופן יחסי. טעמו ניטרלי והוא נפוץ בספרד והן בארה"ב.

פישולין- זן צרפתי שהשמן שלו נחשב איכותי מאוד, בעל ארומה טובה, ומתאים הן לתיבול והן לטיגון. תכולת השמן שלו נמוכה יחסית כ-16%, אך תכולת החומצה האולאית בו גבוהה במיוחד (75%). הוא מתאים מאוד לכבישה היות שהחרצן שלו חופשי.

קורונייקי- זן יווני אשר מהווה את הזן העיקרי לשמן ביוון. גם הוא הוכנס לארץ בשנים האחרונות עקב יבולים יציבים והאפשרות למסוק אותו ע"י בוצרת. טעם השמן שלו עדין ומקובל בעולם. אחוז השמן מגיע עד 20%

חנוכה חג שמן הזית הישראלי

ברנע- זן חדש שפותח בישראל ע"י פרופ' שמעון לביא ז"ל. הברנע מיועד לגידול בכרם מודרני. הוא צומח מהר, צורתו מתאימה למסיק ממוכן, תנובתו גבוהה ויציבה והוא מניב מגיל צעיר. אחוז השמן בו הוא כ-20%. השמן המתקבל ממנו באיכות גבוהה, הוא פירותי וארומטי ומתאים לטעם האירופאי. הברנע יוצא למדינות נוספות: אוסטרליה, ניו זילנד, צ'ילה ועוד.

מנזנילו - זן המתאים בעיקר לכבישה, מקורו בספרד ופירוש שמו "תפוח קטן". פריו עגול, יפה ומבריק רוב הפרי נשלח לייצור זיתים כבושים בתעשייה. תכולת השמן יחסית נמוכה (עד 20%) והוא מתקבל עדין מאוד, פירותי, ללא מרירות וחרירות. המנזנילו גדל בגידול שלחין, והוא חייב השקייה אחרת היבול שלו נפגע קשות".

חקלאות שלחין היא צורת גידול חקלאית המבוססת על השקיית הגידולים החקלאיים על ידי שליחת המים לערוגותיהם. השם מהמילה הארמית "שלהי" שפירושה עייפות, ובהקשר לחקלאות שדות שלחין הם שדות בעלי גידולים העייפים וצמאים למים

בחקלאות שלחין מסורתית יוצרים בריכות אגירה ומסלולי הובלה של המים לערוגות.

חקלאות השלחין המודרנית משתמשת בשיטות השקיה נוספות כגון המטרה והשקיה בטפטוף. ירקות ופירות, ובישראל גם כותנה, אשר דורשים כמויות גדולות של מים, גדלים בחקלאות השלחין. (מתוך ויקיפדיה)

חקלאות בעל (מוכרת גם בכינוי פלחה) היא צורת גידול חקלאית המבוססת על השקייתם של הגידולים החקלאיים במשקעים טבעיים בלבד, באופן ישיר, ללא אגירתם או הזרמתם לחלקות.

"גידול הבעל" הנפוץ בישראל הוא גידול החיטה. (מתוך ויקיפדיה).

